

זהותה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי – לקראת עיגון חוקתי?

מושב שני: זכויות אזרחיות מול זכויות לאומיות של מיעוטים: סוגיית מעמד השפה הערבית כמקרה מבחן

ראש השב"כ והשר לשעבר, אבי דיכטר

תודה רבה. ראשית, אני באמת רוצה לנצל את ההזדמנות הזו ולהודות לחברי פורום קהלת, שמלווים אותי באמת לאורך העשייה שלי בהרבה מאוד עצות טובות ומאירות עיניים, בהרבה מאוד התייחסויות. אני חושב שהתרומה שלהם לעבודת החקיקה בכנסת בנושאים האלה היא תרומה משמעותית ומורגשת ותרומה שהייתה מאוד חסרה לפני שהפורום הזה היה קיים. אני גם רוצה לברך על הכנס הזה. אני חושב שהוא באמת חשוב משום שכפי שאני אתייחס אולי במשפט בסוף דבריי, צריך לעשות כאן איזשהו מאמץ מאורגן ומלוכד כדי לקדם את הצעת החוק הזו משום שהדברים אינם פשוטים כלל ועיקר. אבל אני אתחיל אולי מבראשית ואומר שאני מוצא את עצמי הפעם בפני אתגר שהוא יוצא דופן. 56 חוקים שהעברתי בקריאה שנייה ושלישית בחמש השנים האחרונות היו כולם מבוססים על כך

שהיה בהם חידוש מסוים.
בכל פעם אני מנסה להסביר
איזו בשורה אני מביא
ומדוע מה שאני עושה
הוא באמת איזשהו תיקון
ואיזשהו חידוש חשוב.
והנה ניצב הפעם אתגר
מסוג אחר לחלוטין.
חוק שאין בו שום חידוש.
אגיד לכם יותר מזה,
צריך ממש להתאמץ,
צריך לצאת מן הבית
ולשוטט בשוקי יד שנייה
כדי לאסוף אל הסל
את כל הנורמות שקבועות בו.
חלקן בנות עשרות שנים:
סמלי המדינה, שבות,
חלקן בנות מאות שנים:
עקרונות שנוגעים למדינה דמוקרטית,
חלקן אפילו אלפי שנים:
משפט עברי, מועדי ישראל.
רטרו אמיתי.
אני בכלל מוכרח לומר
שבתור מי ששייך
למה שמכנים היום ניאו שמרניים
זאת באמת הרגשה נהדרת.

סוף סוף הרטרו חוזר לאופנה
ומה שנקרא בגדול.
אבל הצורך הזה נובע
ממציאות עגומה מאוד.
הוא נובע מנחשול פוסט ציוני גדול

ששוטף אותנו ושמאיים לסכן
את כל מה שבנינו כאן.
והנחשול הזה נובע בעיקרו
משני מרכיבים
שכל אחד מהם תורם
את תרומתו המפוקפקת
למציאות שאנחנו חווים אותה.
מרכיב אחד הוא הייתי אומר
חדלונה הגדול של כנסת ישראל
לעשות את מה
שמוטל עליה לעשות
ולקבוע את הנורמות
שהיא צריכה לקבוע,
והמרכיב השני הוא
ההשתלטות האלימה
של קבוצת מיעוט פוסט ציונית
על מערכת המשפט שלנו
ודרכה על הנורמות שמכתיבות
את חיי היומיום כאן.
ואני אנסה אולי לגעת באמת
על קצה המזלג בשתי הנקודות האלה.
תראו, המדינה מוגדרת
על ידי החקיקה עצמה
כמדינה יהודית ודמוקרטית,

מה שאמור להיות מובן לחלוטין.
המדינה היא מדינה יהודית
ובתוכה מתקיים המשטר הדמוקרטי.
היא איננה מדינה דמוקרטית,
מדינת כל אזרחיה,
שפה ושם היכן שזה לא מפריע
לדמוקרטיה

אפשר לקיים קצת חיים יהודיים.
לכן הסדר הוא גם יהודית ודמוקרטיית
ולא הפוך.
אבל כאשר מסתכלים
על חקיקת הכנסת,
ובפרט על חוקי היסוד,
ונדמה לי שהדבר הזה תואר מצוין
על ידי ארנון קודם לכן.
צד אחד של המשוואה והוא הצד
שפותח אותה ומוביל אותה,
הצד היהודי,
כמעט שאיננו קיים.
והצד השני של המשוואה
שגם הוא נחקק
הייתי אומר כמעט מבלי משים,
בוודאי לא מתוך כוונה לטשטש
את הצד הראשון שלה,
הוא הדבר היחיד
שבעצם מונח בפנינו.
וכך יש לנו עקרונות חשובים מאוד:
כבוד האדם, חירותו,
אגב, גם הם די מעומעמים.
השאלה מה נכלל בחירות.
האם חירות היא פשוטה כמשמעה
קרי החופש,
או שלחירות נלווים שורה ארוכה
של מונחים או זכויות אחרות
עד כדי מלוא כל העולם כל אחד
על פי רצונו והשקפת עולמו
היא גם שאלה פתוחה.
אבל אל מול הקביעות האלה
לא השכילה הכנסת

לעגן עקרונות
שחלקם קיימים בחקיקה,
למשל כמו חוק השבות שקיים אבל
איננו נמצא במדרגה של חוק יסוד,
ולכן לכאורה לו נרצה היום
לחוקק אותו מחדש
או להוסיף או לתקן עליו דברים,
אנחנו עלולים להימצא במקום
שיגידו לנו שהוא סותר
את אותם עקרונות
שהועמדו מעליו.
ויותר מזה גם אני חושב
שהוא גם לא מתייחס לעובדה
שהעקרונות האלה,
אותם עקרונות יסוד,
גם אותם אפשר וצריך לראות
בקונטקסט מסוים
והוא הקונטקסט של בסיס הקיום
שלנו כאן כמדינה יהודית,
משום שאני טוען שהם אינם סותרים
את היותה של המדינה יהודית.
הם טבועים בה,
הם משלימים אותה,
הם בוודאי לא כאלה שצריך לבוא
ולומר שבעטיים צריך למחוק
או להזיז הצידה את אותם
עקרונות בסיסיים
שבגללם בסופו של דבר
המדינה הזו קמה.
על הרקע הזה נכנסה לתמונה
מערכת המשפט
עם אותה מהפכה חוקתית

שגם עליה דובר כאן קודם ולא אחזור.

וגם שם עם עקרונות יסוד,

ניתנה הדוגמה הטובה

של פסק דין קעדאן,

של ייחוד הארץ, ייחוד הנגב,

ייחוד הגליל, גאולת אדמות,

כל הדברים האלה הפכו פתאום

לחוסר שוויון, לאפליה פסולה.

הגענו למצב שאפילו תמרוץ

השירות הצבאי באופן אמיתי

לא ניתן לבצע

כי באים ואומרים, נכון אמנם

שאדם נמצא בחיסרון

מכיוון שהוא נתן שלוש שנים מחייו

וסיכן את עצמו

והתחיל ללמוד רק בגיל 21

ולא בגיל 18 וכן הלאה,

אבל כפי שאומרים לי כאשר אני מנסה

לקדם את חוק התורמים למדינה,

כל זה איננו מספיק כדי לתת לו

עדיפות במעונות הסטודנטים

שכן יש בכך איזושהי פגיעה נוראה

באיזושהו עקרון שוויון

שאני למען האמת

אינני מבין מהו.

הדבר הוא חמור משום שאת אותם

ערכי שוויון כביכול

שאפשר היה להתייחס אליהם

כאל משלימים לזהות היהודית,

כטבועים בה,

הפכו אותם למשהו

שהוא אחר לחלוטין.
למין שוויון מלאכותי
שאיננו שוויון,
שבו מה שקובע הוא מיעוטו
של מבקש הזכות
ולא מהותה של הזכות,
ואגב, גם בהקשר הזה אפשר להביא
הרבה מאוד דוגמאות
החל מהגירוש המזורז של
מתיישבי גוש קטיף וצפון השומרון
בלי דאגה לא לנושאים
של ארץ ישראל
אלא לזכותם,
זכות הקניין שלהם על רכושם,
זכותם לעבוד, זכותם לקבל
חינוך מסודר לילדיהם
ודברים בסיסיים שלא היו קיימים
כאשר הוציאו אותם מבתיהם,
מול ההקפדה עם תצלומי אוויר
על קוצו של עץ
כאשר מדובר
בתוואי גדר ההפרדה,
ששם, פתאום, יותר טוב לשלם
מאות מיליוני שקלים
לצורך הזזת הגדר
מאשר לשלם סכומי פיצוי
שהם בוודאי נמוכים בהרבה
למי שטוען שאולי נפגעה זכותו
כי הגדר עוברת על איזושהי חלקה
או מונעת את הגישה שלו לאיזושהי
חלקה חקלאית כזו או אחרת.
אני חושב שעל הרקע הזה

מתעורר הצורך הזה שכולנו מרגישים
בהשבת הסדר הישן והטוב על כנו.
ואני חוזר,

השבת הסדר הישן והטוב.
לא חידוש, לא המצאה
של מדינת ישראל מחדש.
אני גם אומר בכנות
שהצעת החוק הזו שאנחנו הגשנו

היא איננה המזור לכל בעיותינו.
אני אגיד אפילו יותר מזה,
היא קריאת כיוון חשובה מאוד,
היא בוודאי תשפר את המצב,
היא עדיין רחוקה מאוד
ממה שצריך באמת לעשות
מכיוון שהבעיה
היא הרבה יותר מורכבת.
בסופו של דבר
גם את הצעת החוק הזו
וגם את הממשק בינה לבין הצעות...
לבין חוקי היסוד האחרים הקיימים
ישובו ויפרשו אותם שופטים,
ולכן כנראה התוצאות לא תהיינה
יותר מדי רחוקות
ממה שאנחנו רואים עד היום,
אולי הרטוריקה תהיה אחרת.
ולכן אני חושב שהמהלך הזה,
חשוב ככל שיהיה,
הוא רק חלק אחד במערכת שלמה
של מהלכים שצריך לבצע,
ליצור שינוי יסודי במערכת המשפט,
בשיטת בחירת השופטים.

אגב, גם במערך
הייעוץ המשפטי לממשלה,
במעמדו של הייעוץ המשפטי
אל מול...
במעמדו של הייעוץ המשפטי
אל מול המעמד של נבחרי הציבור,
על מנת שבסופו של דבר
ייווצר איזון כזה
שלא רק נחוקק חוקים
אלא גם היישום שלהם
הלכה למעשה יהיה יישום הולם.
אני רוצה לגעת בכמה מילים
בתוכן של החוק
כי גם הדבר הזה חשוב מאוד.
ראשית, אני חושב שיש נקודה אחת
שחשוב להעמיד אותה מול העיניים,
מכיוון שהיא תתעורר כאשר נצטרך
להידרש לשלבי החקיקה,
בשאלה שהיא אולי לא סבוכה
כמו מיהו יהודי,
אבל היא בהחלט
שאלה סבוכה למדי
והיא מהי יהודית?
מהי אותה מדינה יהודית?
מכיוון שהאמירה הזאת
שהיא בוודאי שובת לב,
היא איננה ברורה כלל ועיקר.
השאלה האם מדינה יהודית
היא מדינת הלאום של העם היהודי,
כפי שנדמה לי עבר
בעיקר כחוט השני
בהצעת החוק שהוביל השר לשעבר

אבי דיכטר בקדנציה הקודמת,
או שהמדינה היא איזשהו שילוב
שיש בו גם מרכיבים דתיים,
ואם כן, מה עוצמתם?
הצעת החוק שאנחנו הגשנו
מנסה ללכת באיזשהו תלם ביניים.
היא מנסה לקחת רעיונות
גם מכאן וגם מכאן.
יש בה מרכיבים,
בעיניי מאוד חסרים היום,
של הזיקה של עם ישראל כולו
לארץ ישראל מצד אחד,
הקשר בין יהודי התפוצות
לבין מדינת ישראל,
והאחריות של מדינת ישראל
להגנה על יהודי התפוצות,
כמובן, השבות שמקבלת מעמד
של חוק יסודי,
ויש בה גם כמובן אלמנטים אחרים
שהם אלמנטים שנוגעים יותר
לדברים בעלי צביון דתי יותר,
כמו מועדי ישראל, למשל.
וישנם גם אלמנטים שהשיוך שלהם
בהחלט יכול להיות גם לכאן וגם לכאן,
והדוגמה הבולטת ביותר
היא הסוגיה של המשפט העברי
ושל מעמדו בתוך המכלול הזה
של מדינת ישראל,
בתוך המכלול של מערכת
המשפט שלה.

וגם כאן, מי שיסתכל על הניסוחים

יראה שהם ניסוחים לא החדים ביותר.

הם ניסוחים ששמים רגל בדלת

אבל עדיין לא באים ומקבעים

למשל את המשפט העברי

כבעל מעמד-על

על פני אפשרויות פרשניות אחרות,

ונדמה לי שהשאלות האלה

שהן שאלות מאוד מורכבות

תבואנה לידי דיון,

ולגביהן תיווצר מחלוקת לא פשוטה

גם בין אותו מעגל

ששותף לתמיכה ולהבנה

שיש צורך בחקיקת החוק הזה.

ישנה סוגיה נוספת

והיא סוגיית השפה העברית,

וכפי שאמר כאן, ובצדק, ישראל,

היא כרגע הושמטה

מהצעת החוק

והדבר הזה נעשה משתי סיבות.

סיבה אחת הייתה באמת

סיבה פרקטית

של מידת הסיכוי

להעביר את ההצעה

משום שהנושא הזה הוא נושא

מאוד קשה ומאוד בעייתי,

והיכולת לגייס סביבו תמיכה רחבה

היא לא פשוטה.

ואני אומר את זה מתוך ניסיון,

משום שאני הגשתי

את הצעת חוק השפות הרשמיות

שבא להסדיר את כל סוגיית

השפות הרשמיות.

הגשתי אותה לאחר שכתבתי אותה

עוד בימים לפני שהייתי חבר כנסת,

והיא הוגשה בשעתו על ידי קבוצה

נכבדה של חברי כנסת

בהובלתה של השרה דהיום

לימור לבנת,

וכל הניסיונות שנעשו

גם בכנסת ה-17 וגם ב-18

וגם בכנסת הזו עד עכשיו לקדם

את הצעת החוק הזו לא הצליחו,

ולכן ראינו בזה אבן נגף מסוימת

שלפחות בשלב הראשון

העדפנו לבודד אותה.

הסיבה השנייה היא

שאכן בעיניי לסוגיית השפות

יש צורך לתת מענה מקיף,

מענה רחב.

זו סוגיה מורכבת שאני לא בטוח

שאפשר להסדיר אותה

במשפט אחד או בסעיף אחד

בתוך חוק יסוד מן הסוג הזה,

ויכול להיות שגם מן הטעם הזה

יש אולי היגיון ומקום

לתת לה התייחסות פרטנית.

יחד עם זאת,

אני בהחלט אומר ששוב,

אם אנחנו רוצים להגיע אל השלם,

זו דוגמה טובה

לנושא שחייבים לעסוק בו,

חייבים לפתור אותו,

חייבים לטפל בו,

והוא כרגע איננו מונח על השולחן.

משפט אחרון אני אומר לסיכום,

והוא אולי בסוגיה הכי חשובה

לפחות מנקודת המבט שלי

כמי שרוצה לקדם את החוק,

וזה הסיכויים בסוף להעביר אותו

במתכונת שבאמת תהיה קרובה

למתכונת הזו

שאנחנו הבאנו בהצעת החוק

שמונחת לקריאה הטרומית.

אני יכול לומר לכם בגילוי לב

שנכשלנו בדבר אחד

כבר במהלך הראשון.

רצינו להביא הצעה בתמיכה

הרבה יותר רחבה,

עם חתימות של חברי כנסת

מקשת רחבה של סיעות הבית

ולא הצלחנו, משום שנדרשנו על ידם

לויתורים ולשינויים

שלפחות אני באופן אישי

לא יכולתי לקבל אותם.

אנחנו נהיה מוכרחים

להגיע להבנה רחבה

קודם כול בתוך שורות הקואליציה

סביב ההצעה הזו.

וכאן אני חושב שהמשקל שלכם

כאנשים שבאים מתוך העולם האקדמי

שבאים דווקא

מחוץ למערכת הפוליטית,

הוא משקל חשוב.

הדרך להעברת ההצעה הזו

היא דרך ארוכה ולא פשוטה,

ואנחנו נידרש כאן באמת
להרבה אורך רוח, הרבה מאוד גיבוי,
אבל אין לי ספק שדווקא עכשיו
ועל רקע השיח שמתנהל
נוצרה לנו הזדמנות בלתי חוזרת
לקבע את הדבר הזה,
ושוב אני אומר,
לא להמציא את הגלגל מחדש
אלא רק לומר את המובן מאליו
שלצערי יש מי שמנסה להשכיח אותו.
תודה.

פרופ' אברהם דיסקין, מכללת שערי מדע ומשפט, פורום קהלת

אני אגיד לכם את האמת,
אני יכול לסכם
את כל מה שיש לי להגיד
אני חושב במשפט אחד,
וזה שהפתרון נעוץ בשאלה
שרותי גביזון שאלה
לפני שבכלל הכנס הזה התחיל
עם המיקרופון בידה,
ובתשובה שהיא עצמה כתבה
באיזה חוברת של 60 עמודים
שבעצם הלב שלה נמצא
באיזה שניים-שלושה משפטים.
גם השאלה וגם התשובה
הם בידיה,
ואני אגיד למה אני מתכוון.

השאלה היא בעצם מה נחוץ.

מה נחוץ בעניין ההגדרה

של מדינת ישראל

כמדינת לאום של העם היהודי,

בעניין זכויות הפרט,

בעניין זכויות קבוצתיות

ובעניין השפה הערבית

כמקרה מבחן.

מה נחוץ ואיך אנחנו

מגשימים את מה שנחוץ.

איך אנחנו נגשים את מה שנחוץ?

האם אנחנו נגשים את מה שנחוץ

בחוק יסוד?

האם נגשים את מה שנחוץ

בהצהרות כאלה או אחרות,

יותר חגיגיות או פחות חגיגיות?

האם החוק שאנחנו

צריכים לקבל, אם נקבל,

הוא צריך להיות עמום

או שהוא צריך להיות מפורט?

אני חושב שגם השאלות,

אלה השאלות בעצם

שניצבות בפנינו,

וגם התשובה

אין לי זכות יוצרים עליה.

אני שאבתי אותה

מתוך דברים שאת כתבת בעבר

בנושא חוק השבות

במלאות 60 שנה לקבלתו.

אני רוצה להגיד משהו לגבי הערבית.

יושבים פה ליד השולחן שני עדים.

אחד מהם אחד המורים שלי

לשפה הערבית.

£¥? ,i, ,®¥, .

והשני עד ללימודי הלשון.

השפה הערבית

לי היא מאוד מאוד חשובה.

יש חוק אוניברסלי,

פשוט חוק טבע,

שכאשר יש רוב דומיננטי

שדובר שפה אחת

ומיעוט שדובר שפה אחרת,

השפה שבאמת מהלכת בציבור

היא השפה של הרוב הדומיננטי.

אני שייך מצד אבי למשפחה

שהתחילה לעלות לארץ

מתחילת המאה ה-19,

אבל אמי בתור ילדה עלתה לארץ,

הייתה דוברת רוסית,

והיא, כאשר היה רוב דומיננטי בארץ

שהיה רוב ערבי,

הוריתה לי מעט ערבית

במבטא רוסי מאוד מאוד כבד.

אז יש פה חוק מאוד ברור

בעניין הזה.

היום ברור ששפת המדינה בפועל

היא השפה העברית

ולא חשוב כרגע מה אומר

סימן 82 בדבר המלך במועצתו

ואם הפרשנות היא הפרשנות הימנית

של אהרון ברק

או הפרשנות השמאלנית לאחרונה

של אליקים רובינשטיין, כן?
יש פה כל מיני פסיקות שהן בניגוד
למה שנדמה לנו לגבי האנשים.
זה בכלל לא משנה.
בפועל הדבר הזה הוא ברור.
אני רוצה שיהיה ברור שלי
השפה הערבית היא דבר מאוד חשוב.
אנחנו חיים במרחב של עמים
שהם דוברי ערבית.
אנחנו חיים כשיש
מיעוט ערבי גדול בקרבנו
שאמנם מדבר דיאלקטים שונים
בגליל ובירושלים,
בכפרים ובערים.
הדעה האישית שלי היא,
אני הייתי מעורב בכל מיני קרבות
בענייני מה שמלמדים
בלימודי האזרחות,
שברור שמה שלא מלמדים
זה את תוכנית הלימודים,
שזה המשטר והפוליטיקה
במדינת ישראל.
זה לא מלמדים
ועל זה לא נבחנים.
מלמדים כל מיני דברים אחרים,
חלקם מאוד חשובים.
אני חושב שכל תלמיד יהודי
שמסיים בית ספר
חייב לדעת לדבר ערבית
ואני מגשים בגילי המופלג ושואב מילה
כל יום אני לומד קצת...
כל יום אני לומד משהו

כי אני באמת מאמין בדבר הזה
ומוכן להגשים בעצמי.
וזה אולי חוזר לשאלות שרותי שאלה,
מה נחוץ ואיך.
אז לא נורא בעיניי,
באמת לא סוף העולם בעיניי
שלא יהיה כתוב
שעברית שפת המדינה.
עברית היא שפת המדינה.
זה דבר מובן.
מצד שני, מאוד הייתי רוצה
שיוסדר בתקנות לכל הפחות,
בתוכניות לימודים, או.קיי?
העניין שאני מאמין בו
בעניין השפה הערבית.
אני רוצה להגיד,
ובאמת הכנתי פה אינסוף ציטטות,
אבל אני אגיד דבר כזה.
לגבי העניין של זכויות קבוצתיות
אני אגיד דבר כזה.
העניין של הבטחת זכויות קבוצתיות
הוא דבר מאוד מאוד בעייתי.
שלא יהיה ספק
בעיני מישו מהנוכחים,
אני חושב שצריך שיתקיים
שוויון זכויות מלא מוחלט
לגבי פרטים באוכלוסייה.
אני חושב שהחוק הזה, או.קיי?
הוא צריך לכלול פסקה שתגיד
שריבונת המדינה
נמצאת בידי אזרחיה, או.קיי?
זאת המהות של משטר דמוקרטי.

לא כל מיני סיסמאות כאלה ואחרות

שאני לא מבין את חלקן.

אבל ודאי שהדבר הזה

ששוויון זכויות במישור הפרטי

ושל ריבונות המדינה

שנמצאת בידי אזרחיה

אני בעד שהדבר הזה

יהיה כתוב בחוק הזה,

בחוק שמדבר על זה שמדינת ישראל

היא מדינת הלאום של העם היהודי.

זה טוב בעיניי

שזה יהיה כתוב שם.

אבל מעבר לזה הרי יש לנו

חוקים אחרים שמסדירים.

אנחנו יודעים שיש

ויכוחים ערים לגבי פרשנותם,

אפילו בין שופטי בית המשפט העליון

בינם לבין עצמם

שבסך הכול רובם לא שייכים

למחנות מאוד שונים.

ברור שברובם המכריע

הם לא שייכים למחנה

של חלק ניכר לפחות מהבוחרים.

אבל יש דברים

שמבטיחים את הדבר הזה

ואולי רצוי לעשות גם תיקונים שם.

אבל בחוק הזה אין לי התנגדות

ששני הדברים האלה ייכנסו.

אבל אם אתה מדבר

על זכויות קבוצתיות,

הלכתי לחפש בחוקות שונות

היסטוריות וקיימות

עוד לפני הדין הזה
וגם לכבוד הדין הזה
איפה מובטחות זכויות קבוצתיות
ואיפה הן מובטחות
בצורה הרחבה ביותר.
המקור העתיק ביותר
שמצאתי במאה ה-20
היה החוקה הראשונה
של ברית המועצות מ-1918,
ושם מובטחות הזכויות הלאומיות
בצורה פשוט
מעוררת השתאות, או קיי?
אבל גם מובטחות, דרך אגב,
זכויות אזרחיות.
אבל כשאנחנו חושבים
איך הדבר הזה הוגשם
ולאן הוא הביא,
אז אני לא הייתי רוצה
לחקות את העניין הזה.
באמת שלא הייתי רוצה
לחקות את העניין הזה.
ואני חושב שחובה עלינו
להבחין בין העניין של הזכויות

של האנשים כאזרחים,
בין הריבונות שניתנת בידי כל אזרח
אם הוא שירת שירות לאומי
או צבאי או לא שירת,
לבין העניין של הזכויות הקבוצתיות.
פה צריך להיות ניגוד מוחלט.
עכשיו השאלה לגבי איך.
האם באמת נחוץ עניין חוקתי?

האם נחוץ חוק חרוט, חוק יסוד,

או שדי לנו בהצהרות?

אז אני לא אחזור פה

על הכרזת העצמאות,

שאני בטוח שחלק מכם,

מאחר שיש פה אנשים

שהם קצת יותר מבוגרים,

אולי זוכר אפילו

את הכרזת העצמאות בעל-פה

מתוך שיעורי האזרחות של פעם

שהיום כמובן

זה הס מלהזכיר, או.קיי?

לא מזכירים.

הצעתי פעם שאלה

לאיזו מסגרת בלימודי האזרחות.

לא, לא פעם,

לפני כמה חודשים,

מיהו בן גוריון ומה הקשר שלו

להכרזת העצמאות?

תבינו, הכרזת העצמאות זה היסוד,

הפתיח לכל לימודי האזרחות

לפי תוכניות הלימודים לדורותיהן.

אז קיבלתי הערה בחזרה.

אמרו לי: השאלה אינה קשורה

לתחום הדעת אזרחות.

מכתב רשמי ממשד החינוך.

אז אני רוצה להגיד דבר כזה.

כולם מכירים

את הכרזת העצמאות.

אני רוצה להקריא הכרזה אחרת.

כתב אהרון ברק

ב"שופט בחברה דמוקרטית",
אני מקריא כמובן חלק
בגלל הלחץ הפיזי מצד שמאל שלי.
"ערכיה של מדינת ישראל
כמדינה יהודית
"הם בעלי מעמד חוקתי על-חוקי.
"הם משפיעים על פירושם
של כל חוקי היסוד".
הם מעל חוקי היסוד.
"ומשפיעים בכך
על חוקיותם של כל החוקים.
"חזקה היא כי כל חוק של הכנסת
"וכל צו של הממשלה
"נועדו להגשים את ערכיה
של מדינת ישראל כמדינה יהודית".
זה אהרון ברק.
אני לא יכול
אלא להסכים לכל מילה.
עכשיו, כידוע, ב-94' הכרזת
העצמאות נכנסה לתוך שני חוקי יסוד
בסעיף אחד שלהם.
בתיקון שלהם.
בדקתי את פסקי הדין,
האם העניין שהוזכרה
הכרזת העצמאות
השפיע על איזשהו פסק דין?
שום דבר שהוא.
אף פעם הדבר הזה לא הוזכר.
לפעמים ככה אמרו הזכות הזאת,
שהיא זכות אוניברסלית,
היא גם זכות יהודית חשובה,
אבל העניין ה... המהות

של מדינת ישראל כמדינה יהודית,

זה לא הוזכר.

עכשיו, זה בעצם תשובה לאיך.

אתה לא יכול על ידי הכרזות,

בין אם נאמרות

מפיו של אהרון ברק

ובין אם נאמרות מפי בן גוריון

כשהוא מקריא את הכרזת העצמאות,

ועם כל הכבוד, רותי,

בין אם הן נאמרות על ידך,

"כלאם פאדי" בערבית.

אני בעד ללמוד ערבית

ולהבין מה שאני אומר.

זה מילים ריקות

שאין להן שום משמעות

כאשר מגיעים

להכרעות משפטיות.

המינימום, המינימום...

את צודקת, את צודקת.

הרי אני יודע איך פירשו

את שני החוקים המהוללים.

אני ישבתי בוועדת חוקה

כבר אז, או.קיי?

ואני יודע מה הייתה כוונת המחוקק

ואני יודע איך מפרשים.

אז גם החוק יכול להיות,

אבל זה המינימום,

זה הרף המינימלי שצריך לעבור.

עכשיו, איך אני יודע

שזה הרף המינימלי?

קראת קריאת ביניים,

אני אשיב לך.

אז מה שכתוב בחוברת

"60 שנה לחוק השבות" שם חלקי,

כתוב כך:

"מוצע אם תהיה חוקה

"או אם תהיה חקיקה מחודשת

בנושא השבות

"להפוך את העיקרון לעיקרון חוקתי".

אגב, זאת ההזדמנות

להכניס גם את עניין השבות.

"להפוך את העיקרון לעיקרון חוקתי.

"העיקרון החוקתי יישאר בעמימותו".

לא נורא בעיניי שימשיכו להתווכח

על הפרשנות של סימן 82.

המציאות חזקה מכל דבר.

אבל להשמיט את כל העניין

ולא לכתוב את המינימום

בחוק מינימליסטי

שאומר את הדברים

שהם מובנים מאליהם

ושיש אפילו בקהל פה אנשים

שמרימים עליהם את ידם,

זה דבר שאני באמת

לא יכול לקבל באופן אישי

ושאני בטוח שהוא יגרום צער רב

לא רק לי באופן אישי,

אלא לרוב המכריע

של היושבים בארץ הזאת

לרבות רבים שאינם יהודים.

תודה.

ד"ר אילן סבן, אוניברסיטת חיפה

אני מודה על ההזמנה
כי אולי קצת יוצא דופן,
אני מייצג את מי שקראו לו
בפאנל הקודם השמאל הרדיקלי,
ובאמת אני באתי מתוך סקרנות
ואולי מתוך רצון להתמודד
עם איזושהי תפיסה בסיסית,
שאני מרגיש
שחלה אצלי פסיכולוגית
של איזושהו סוג של דמוניזציה
של היריבים הפוליטיים שלי.
ואני חושב שדמוניזציה היא דבר רע
והוא בטח לא אינטלקטואלי,
והוא מהרבה בחינות יכול להיות
גם יותר גרוע מלא אינטלקטואלי,
אז אני חושב
שצריך להקשיב לקולות
ואני מקווה שההקשבה הזאת
תהיה הדדית.
עכשיו אני באמת,
אנחנו אמורים לדבר,
אני אמור לדבר גם בנושא
של השפה הערבית.
אני אדבר, אבל אני רוצה להתייחס
להצעת החוק,
ואני רוצה להתייחס למשהו
קצת יותר כללי.
יש איזושהו פרדוקס שאני עסוק בו
והוא האופן שבו הלחצים
הגדולים המתגברים

לדה-לגיטימציה של ישראל...
תודה. ואולי... טוב, הלחצים
לדה-לגיטימציה שלה,
מדוע הם נענים על ידי סדרת חוקים
שלפחות בעיניים המשוחדות שלי
נראות ככאלה שמזינות דה-לגיטימציה?
כלומר מדוע בעצם זה קורה?
אני מדבר על חוק האזרחות
והכניסה לישראל שהוזכר כאן,
על חוק ועדות הקבלה,
חוק החרם, חוק הנכבה,
והצעות חוק שונות. אני אולי אזכיר לכם משפט
שנשמע בפאנל הקודם על ידי חבר הכנסת יריב לוין
שהוא איננו כאן, שדיבר על השתלטות...
בדרך כלל מדברים על השתלטות עוינת בעולם התאגידים,
על השתלטות אלימה של השמאל הפוסט ציוני
על בית המשפט העליון או על הרשות השופטת,
אני לא זוכר את הדברים. עכשיו הניסוח השתלטות אלימה
ולדבר על שופטי בית המשפט העליון כפוסט ציונים
במישור ה... נגיד העובדתי של הדברים,
נראה לי איזשהם דברים שהיו צריכים להזיע קצת,
לגרום לאיזו תחושת אי נוחות שאני לא במיוחד חשתי אותה,
אבל באופן כללי זה פשוט מעניין אותי ההצעות האלה
כי בית המשפט העליון בעיניי הוא אותו מעטה הגנה דק מידקק
שמגונן על ישראל במישור של הלגיטימציה שלה,
וזה מוסיף לאותה סקרנות או לאותה תחושת פרדוקס שחשתי,
אבל אני אהיה קצת יותר קונקרטי. בעצם כדי שישאל תהיה לגיטימית
היא צריכה לקיים שני דברים. היא לא יכולה להחזיק בני אדם
בלי זכויות אזרחיות ופוליטיות במשך שני דורות או יותר
מבלי שהיא תטען שזה זמני ושיאמינו לה שזה זמני,
ולכן ראש הממשלה עצמו מתחייב לפתרון שתי המדינות.
עד כמה הוא מתכוון לזה ברצינות, כל אחד מאיתנו מתלבט,

כל אחד מכיוונו.

והנקודה השנייה, הוא צריך...

מדינת ישראל צריכה לבוא ולהגיד

תראו, דיבר השר דיכטר?

השר לשעבר, סליחה. דיבר על הנושא הזה

של חוק יסוד גבולות המדינה.

כלומר היכולת לדבר על ערכי המדינה,

על הדמוקרטיה שלה

מבלי להתעסק עם שאלת הגבולות שלה,

ולדבר על זה באיזשהם מונחים

של שלבים, היא נראית לי מאוד בעייתית.

אבל מכל מקום בכל מקרה יש את הטענה הזאת

שחייבים להאמין בה שהכיבוש הוא זמני,

כי אחרת מדינת ישראל לא יכולה להיות דמוקרטית.

אין מדינה בעולם ה... לפחות של העידן הנוכחי.

אפשר לחשוב על סין וטיבט ודברים מהסוג הזה,

אבל שם לפחות הצד הפורמלי שהטיבטים הם אזרחי סין, מתקיים.

אני לא רוצה לחקות את סין, אני לא מייחל לסין,

אני לא חולם בלילה על סין, חוץ מבסיוטים,

אבל באופן כללי אי אפשר להיות מדינה דמוקרטית

שממשיכה שני דורות, שלושה דורות,

וכובשת עם אחר. אז הכיבוש צריך להיות זמני,

וכלנו כאן צריכים לכבד את השאלה

איך זה יקרה. והדבר השני הוא לבוא ולהגיד,

אנחנו לא מתנהגים על פי עקרון אתני

כלפי האזרחים שלנו. תסתכלו על האזרחים הערבים.

תראו, אנחנו לא פועלים. אנחנו מסתכלים על האזרחים שלנו,

והאזרחים שלנו יש להם שוויון זכויות בסיסי.

אז אני מקבל את הטענה הזאת. אני חושב שבישראל

המיעוט הערבי פלסטיני, שאני מתעסק הרבה

בחיים האקדמיים שלי בו, יש לו סף מינימום

של זכויות דמוקרטיות וזה דבר מאוד משמעותי.

יש לו גם זכויות קיבוציות בהיקף
שהוא לא מבוטל, לא זניח,
ואני חושב שזאת נקודה אחת
מבין שתיים הכרחיות
ששומרות על ישראל
מפני דה-לגיטימציה
הרבה יותר מקיפה שלה.
והן לא מבטלות את אותו סף יסוד,
אבל הן כל הזמן שוחקות אותו.
כלומר זה לא... אין כאן
איזה משהו שאומר, או.קיי,
אין זכות הצבעה לאזרחים ערבים,
אין משהו שעושה משהו חד משמעי,
חריף, רדיקלי, אבל יש שחיקה
הדרגתית מצטברת שהיא מעוררת את אותה סקרנות
או את אותו פרדוקס. אז עכשיו אני בא לשאלה
של הצעת חוק היסוד ומה מטריד אותי בה.
מטרידה אותי נקודה,
שהזכרה על ידי חבר הכנסת לוין,
והיא קשורה לשאלה
איזה אלמנטים דתיים
חוק היסוד, ההצעה הזאת מכניסה.
אני לא חושב שזה טריוויאלי,
ההפניה למשפט העברי
כמקור השראה למחוקקים ולשופטים.
זה לחלוטין לא טריוויאלי.
זאת אומרת לא רק לא טריוויאלי
במישור הערכי עבורי כאדם חילוני.
מבחינה משפטית, אם דיברו כל הזמן
במונחים של הפיכה, מהפכה
ודברים מהסוג הזה,
זה משהו עם עוצמה יוצאת דופן.

חלק מכם מייחלים לה,
חלק מכם חוששים ממנה,
חלק מכם אולי ניטרלים לגביה,
אבל היא בלי ספק
משהו מאוד רציני.
אז זאת נקודה אחת.
מה הנקודות הנוספות?
הנקודות הנוספות קשורות
להבנה מה זה חוק יסוד.
זאת אומרת אני...
רובכם הרי יודעים את זה.
חוק יסוד זה נורמות יחידות
שניתן לשריין אותן.
כלומר שניתן לקבוע שברוב
שהוא לא רוב רגיל, אי אפשר...
זאת אומרת הן דורשות רוב לא רגיל,
רוב מיוחד, רוב יוצא דופן,
כדי לשנות אותן.
כשאנחנו מכניסים לחוק יסוד
כל מיני דברים,
כרגע חוק היסוד רוצה לשריין
את עצמו ברוב של חברי הכנסת,
זה אומר ב-61 חברי כנסת ועוד.
אין מגבלה, ברגע שהופכים את זה
לחוק יסוד
תבוא כנסת לאחר מכן, והיא כמובן
יכולה להיות גם הכנסת הזאת,
ותגיד לא, 61 זה לא מספיק.
אני די מבוהלת מאותם 5,000 יהודים
שמצביעים לחד"ש
ועוד כמה אנשים.
יש גל פוסט ציוני וצריך לשריין את זה

ב-80 חברי כנסת.

אז חוק יסוד זה משהו שניתן
לשריין אותו גם ב-80 חברי כנסת,
ועל פי המצב החוקתי הקיים
ניתן לעשות את זה
גם בשלושה חברי כנסת נגד אחד.
אין חוק יסוד החקיקה,
אין הגבלות לגבי אופן קבלת חוק יסוד,
לגבי אופן התיקון שלו
ומה שאמרתי לכם כרגע קורה,
ולכן יש משהו שמטריד אותי,
מפריע לי, מפחיד אותי במהלך הזה.
עכשיו... תודה. מה עוד?
מה עוד נקשר באמת בשאלה של...
שאלת הנדיבות אני אקרא לה,
או בלשון אחרת, שאלת הבלעדיות
לעומת הדומיננטיות.
מדינה יהודית ודמוקרטית
היא מדינה, שעל פי הבנתי,
רוב הסמלים שלה
והזיקה המוגברת שלה
היא לקולקטיב מסוים.
אבל יש אנשים שמבינים
את הצורך הזה בזיקה מוגברת
כזיקה בלעדית.
אני מדי פעם מקבל
דברים שמעניינים אותי.
אחד מהם זה הודעות
של האגודה לזכות הציבור לדעת,
ושם קראתי דברי הלל מעניינים
לאותו מאזין לגלי צה"ל
שנאבק והתעקש

על לקרוא לצומת אעבלין
צומת אבליים.
עכשיו מה נובע מזה?
כלומר מה נובע מההתקשות
שלא רק שמדינת ישראל
שדיברו על רכישת הקרקע,
על גאולת הקרקע,
על ייחוד הנגב וייחוד הגליל,
ושאלה של התיישבות יהודית
וכמעט כל היישובים שלה
הם יהודיים, כל היישובים החדשים שלה
הם יהודיים, כל ה... מעבר לקו הירוק
ובתוך הקו הירוק והיא עדיין... רובם.
אמרתי כמעט כולם. נדמה לי שאמרתי כמעט,
אבל אולי החטאתי, סליחה.
ואפשר לספור על... נגיד על פעמיים האצבעות האלה
את מספר היישובים הערביים החדשים
או הערביים שהוקמו בה, ואולי אלה שיוקמו בה
בטווח הנראה לעין, אז מה גורם לאדם
לחוש שהוא צריך להילחם
גם על צומת אעבלין?
כלומר מכל האלפיים צמתים
להילחם גם על הצומת הזו?
עכשיו זה קשור אני חושב
לאיזושהי תפיסה של מדרון חלקלק,
או לתפיסה של בלעדיות,
שהארץ הזאת יהודית,
זה אומר שהיא צריכה להיות
בכל כולה. אין דבר כזה
שהמיעוט הערבי פלסטיני
ישתתף בצורה צנועה
בסמלים שלה.

כשבאוניברסיטת חיפה, וזה קרה לאחרונה אחרי עצומה

של יותר ממאה מרצים, הוסף יום מועד

לכל אחת מהדתות האחרות.

ואני לא יודע אם אתם יודעים,

בתואר הראשון בחיפה יש קרוב

ל-30 אחוז מהסטודנטים

הם סטודנטים שדתם אינה יהודית,

אז האם השמים נפלו?

האם השמים היו צריכים ליפול?

מה צריך לגרום לתחושת ה...

לאותה תחושה של חשש,

של התנגדות, של דברים מהסוג הזה?

אז למה אני מזכיר את זה

בהקשר של הערבית

שאני אמור לדבר עליה?

כי היא הסמל... כלומר למיעוט

הערבי פלסטיני יש, כמו שאמרתי,

כמה זכויות קיבוציות,

אבל אין לו במישור של...

הזכויות האלה נוגעות לזכויות

ניהול עצמי כמו חינוך בערבית.

מידת הניהול העצמי בחינוך הערבי

זו שאלה נפרדת.

תעשו פעם השוואה בין החינוך

הממלכתי דתי לחינוך הערבי,

ואני חושב שתבינו

על מה אני מדבר,

אבל הזכויות האלה

נוגעות למה שקורה

בתוך קהילת המיעוט הערבי.

הזכות היחידה שבה המיעוט הערבי,

שבה המיעוט הערבי

קיבל איזושהי השתתפות
בתוך המארג של הסמלים
הכלל חברתיים זו אותה מורשת מנדטורית
של סימן 82. עכשיו כמו שנאמר כאן,
סימן 82 הוא הדוגמה שכולנו בבתי הספר למשפטים
נביא אותה לפער הגדול בין דה יורה לדדה פקטו.
כלומר זה משהו שכתוב עלי ספר,
זה משהו שיש בו איזה מרכיב סמלי.
החיים של ישראל, הפרהסיה
הישראלית מתנהגת בכיוון ההפוך.
אז לקחת גם את זה,
את מה ש... כל אחד מאיתנו יש לו
כבשת הרש משלו,
לקחת את כבשת הרש הזו
ולבטל אותה
זה כמובן משהו שנראה לא ראוי.
אבל לא הייתי...
כלומר זה שוב,
אני קיבלתי כבר שני פתקים
ואני אסיים כאן.
אני לא חושב שהשמים ייפלו
אם חוק היסוד הזה יתקבל.
אני לא אוהב אותו,
אני מאוד מקווה שהוא לא יתקבל.
הוא לא ייפול, אבל אני חושב
שכל אחד מאיתנו צריך לשאול, מים...
זאת אומרת טיפת המים הזאת
וטיפת המים הזאת ועוד ועוד ועוד
והאופן שבו הן מתקבלות
והמגמה שהן באמת מייצגות,
אל"ף, עד כמה היא מוצדקת
ושנית, למה היא תגרום?

אני עונה לשתי השאלות האלה
באופן שעניתי קודם,
ונסתפק בזה.

ד"ר אביעד בקשי, בר אילן ופורום קהלת

את הדין בשיח על זכויות המיעוטים
התחיל אבי דיסקין,
כשדיבר על הצורך להבחין
בין זכויות פרט לבין זכויות קבוצתיות.
זו הבחנה שהיא יסודית בישראל.
גם אני, בדומה לאבי,
אפתח בציטוט של נשיא
בית המשפט העליון, אהרון ברק,
שכתב את הדברים
בהקשר של פסק דין
שעוסק במצעה של מפלגת בל"ד
על מדינת כל אזרחיה
והאם זה עומד בסתירה
לסעיף 7א' לחוק יסוד הכנסת
שאוסר על השתתפות
רשימות מועמדים
ששוללות את קיומה של ישראל
כמדינה יהודית ודמוקרטית.
ועל זה הוא כותב: "אם המטרה
של היות ישראל מדינת כל אזרחיה
"מכוונת אך להבטחת השוויון
בין האזרחים בתוך הבית פנימה
"תוך הכרה בזכויותיו
"אין בכך כדי לשלול את קיומה של המיעוט החי בתוכנו,
של מדינת ישראל כמדינה יהודית.
"אם, לעומת זאת, המטרה

של היות ישראל מדינת כל אזרחיה

"מכוונת ליותר מכך,

"והיא מבקשת לפגוע ברציונל

המונח ביסוד הקמת המדינה

"ובכך לשלול את אופייה

של מדינת ישראל

"כמדינתו של העם היהודי,

"כי אז יש בכך כדי לפגוע

במאפיינים הגרעיניים".

ובהמשך הוא מדבר על מהם

המאפיינים הגרעיניים.

הוא אומר ש"מאפיינים אלה

הם בעלי היבט ציוני ומורשתי גם יחד,

"במרכזם עומדת זכותו

של כל יהודי לעלות למדינת ישראל

"שהיהודים יהוו בה רוב,

"עברית היא שפתה הרשמית

המרכזית של המדינה", ועוד ועוד.

אז הבחנה יסודית אחת

היא ההבחנה הזאת

שאני חושב

שהיא נורא חשובה.

אבי כבר דיבר עליה,

וחלק מהמבקרים של היוזמה

לחזק את זהותה של ישראל

כמדינת לאום

מטשטשים במכוון את ההבחנה,

מנסים לטעון שמי שמבקש

לחזק את זהותה של ישראל

כמדינת לאום יהודית
מתעלם מזכויות פרט.
זה בכלל לא צריך להיות.
לא שאין אנשים שרוצים
גם לפגוע בזכויות פרט
וגם לקדם את זהותה
של מדינת ישראל
כמדינת לאום יהודית,
אבל החיבור ביניהם
בכלל לא מתבקש
וזו לא הכוונה, אני חושב,
של מרבית האנשים
שעומדים מאחורי
יוזמת הצעת חוק יסוד
ישראל מדינת הלאום
של העם היהודי.
אבל אני מבקש לדבר
גם על הבחנה נוספת
וליצור בעצם הבחנה משולשת.
זו לא רק הבחנה בין זכויות פרט
לזכויות קבוצתיות,
אלא וכאן אני בא לענות לאילן,
הבחנה בין זכויות פרט
לזכויות קהילתיות,
זכויות קבוצתיות
ברמה הקהילתית,
למשל, הדוגמה של אעבלין
יכולה להיות יותר לכיוון
של זכות קהילתית,
ולזכות להגדרה עצמית לאומית
שאלו שלושה דברים שונים.
במיטת הסדום שנשארה לי

אני אנסה לעבור במהירות,
אבל אני בכל זאת
כן רוצה להיקשר לנושא
שהגדרנו אותו כאן,
במושב הזה,
שזו סוגיית השפה, שאני חושב שהיא
מדגימה בצורה מאוד מאוד ברורה
את הרמות השונות של הדיון,
ואגב כך אני גם מבקש להראות
שמדינת ישראל בתחום השפה
במצבה הנוכחי,
שלא נותן דה פקטו,
ואני גם מראה באיזשהו מחקר
שגם דה יורה,
מעמד של דו-לשוניות לשפה הערבית
היא מאוד מאוד מקובלת בעולם,
ואני אמחיש את הרמות השונות.
רמה אחת של זכויות לשוניות
היא חופש לשון.
מגילת העצמאות מבטיחה
חופש לשון לכל האזרחים.
זה אומר שכל אזרח זכאי
להשתמש בשפתו בלי שיפריעו לו.
הפרעות כאלה היו.
במדינת ישראל ההפרעות האלה
כוונו בשנותיה הראשונות
דווקא כנגד יהודים.
אילצו אותם
להחליף את שמם.
המועצה לביקורת סרטים ומחזות
אסרה להעלות באופן פרטי

מחזות בשפה היידיש,
כשהתפיסה היא תפיסה
שאנחנו מייצרים כאן כור היתוך,
אנחנו מייצרים כאן קולקטיב,
ואנחנו מונעים זאת.
בישראל זה היה נחלת העבר,
אבל יש מדינות גם היום,
מדינות נחשבות,
קוויבק, אחת ממדינות קנדה,
שגם בימים אלה יש שם חוקים
שלאור הרצון שיש בו לגיטימיות,
השאלה היא
רק איפה עובר האיזון,
לחזק את הזהות התרבותית.
שם זה זהות פרנקופונית
דוברת צרפתית.
יש שם חוקים שאוסרים
על בן אדם לפרסם
בשלט פרסומת פרטי לחלוטין
על קיר הבית שלו מודעה
שלפחות חלק ניכר מאוד ממנה,
זה עבר שינויים,
איננו בשפה הצרפתית.
מחייבים מהגר, אם הוא לא הגיע
מהמדינות האחרות של קנדה,
אם אני למשל מהגר
מישראל למונטריאול,
אני אהיה חייב לשלוח את הילד שלי
לבית ספר פרטי דובר צרפתית בלבד.
זאת אומרת
לא שהמדינה לא תממן לי,

אלא שאם אני רוצה
לשלוח את הילד שלי
לבית ספר פרטי
שאיננו דובר צרפתית, סליחה,
אני לא אוכל
לעשות את זה.
אז במתח הזה בין זכויות הפרט
לבין חופש הפרט במובן של החירות,
יש מדינות, יש גישות שהן אחרות.
ישראל ממש לא שם.
הרמה השנייה היא הרמה
של זכויות הפרט,
אבל לא במובן הנגטיבי
של"אל תפריע לי"
שמדינה מתבקשת לא להפריע לפרט,
לא להגביל את חירותו,
אלא ברמה הפוזיטיבית
של"תעזרי לי".
וזה בא לידי ביטוי בראש ובראשונה
בסוגיה של נגישות.
נגישות לשונית.
אם אני, למשל, לא דובר עברית,
ובביטוח הלאומי ובמשרד הרישוי
ובעוד מספר משרדי ממשלה
שהם עתירי קבלת קהל
לא תהיה לי אפשרות לקבל שירות
בשפה אם אני בן המיעוט הערבי,
אז אני בבעיה.
נכון, יש לי כאן בעיה
של נגישות לשונית.
בעניין הזה מדינות רבות מאוד

לא טורחות לתת את זה.
כשאני בארצות הברית לא כל כך מהר
אקבל שירות במשרד הרישוי
או במשרד הפנים או בביטוח הלאומי
בשפה הספרדית,
למרות שהרבה מאוד
מהאוכלוסייה הנזקקת לביטוח הלאומי
דוברת ספרדית.
הגישה בישראל איננה כזו,
ויש נגישות.
יכולים להיות כמובן
ויכוחים עובדתיים
מה נחשב נגישות
ומה עובר לרמה הסימבולית,
למשל מה שהוזכר כאן
ומקוצר הזמן לא אוכל להיכנס אליו,
בבג"צ עדאללה
נגד עיריית תל אביב יפו
בסוגיית שילוט הרחובות בערים.
אז שם הנשיא ברק,
שהוביל את דעת הרוב,
אבל נימוקו היה שונה
מנימוקה של השופטת דורנר,
אמר: "צריכים לחייב את העיריות
לשלט את הרחובות
"בכלל השכונות של העיר,
"גם השכונות היהודיות,
בשפה הערבית
"מהסיבה שאני לא רוצה
שיהיה לי אזרח תושב העיר
"שמאבד את דרכו

כי הוא לא מוצא את דרכו".

זאת אומרת שגם ברק לא הכיר
בזכות מעבר לנגישות לשונית,

רק הוא פירש את הסיטואציה
כסיטואציה שבה יש נגישות לשונית.
לעומתו, השופט מישאל חשין אמר:

"אנחנו בית משפט,

"לא קיבלנו תצהיר של אדם אחד

שאיבד את דרכו

"בגלל שאין שלטים

בשפה הערבית".

והוויכוח היה ויכוח

שהוא יותר ברמה העובדתית,

אבל קונספטואלית

גם חשין וגם ברק

מסכימים שנגישות לשונית כן,

ולא דיברו על מעבר לכך.

אני אציין דווקא את אילן סבן,

שבכתיבתו דווקא חד מאוד

בהבחנה הזאת ואומר:

"אני מסכים עם חשין בהבחנה.

"לא מדובר בעניין של נגישות,

מדובר בעניין סימבולי".

רק שאילן כדרכו סבור

שאכן מדינת ישראל

מחויבת גם ברמה הסימבולית

לתת חלק שוויוני

לתרבות ולשפה הערבית.

הרמה השלישית היא רמה

של זכויות קהילתיות,

וזה היכולת שלך
לשמר את תרבותך,
והשפה היא המבחן הראשון
לשימורה של תרבות,
אבל ברמה של קהילתך עצמה.
גם כאן גישות שונות בעולם.
בגדול הגישה האמריקאית
והגישה הצרפתית
סירבה להכיר בדברים הללו.
באירופה, במדינות אירופה האחרות,
הלכו עם זה בשנות ה-90,
ועכשיו אנחנו מקבלים ריאקציות
שמתאכזבים אולי,
מהרהרים מחדש על הרעיון הזה
של הרב-תרבותיות
במובן הזה של הזכות
לשמר את תרבותך בתוך הקהילה
מבלי שתידרש בכלל
להיטמע בתרבות...
ללמוד את שפת הרוב.
במובן הזה באופן מפתיע
דווקא מדינת ישראל מובילה,
ועוד הרבה לפני שרעיון
הרב-תרבותיות התחיל לעלות
דיברה על... העניקה מערכת חינוך
ממלכתית במימון מדינתי מלא
בשפה הערבית.
המישור הרביעי,
וזה המישור שמונח על השולחן
בסוגיה שאנחנו
עוסקים בה כאן היום,

הוא המישור של הזכות
להגדרה עצמית לאומית.
מהו הקולקטיב של המדינה?
מהו הדנ"א שמאפיין
את שאלת המרכז?
באיזו שפה מדבר
בית המשפט העליון?
באיזו שפה מתנהל טקס יום השואה
או טקס יום העצמאות במדינה?
המישור הסימבולי שבו
שאלת המרכז ולא שאלת הקהילה.
שם זו שאלה שגם היא
נתונה במחלוקת בין המדינות,
אבל פה מיעוט קטן של המדינות
בוחר בגישה הדו-לשונית.
אנחנו מכירים
את בלגיה הוותיקה,
אנחנו מכירים את שווייץ,
ובעשרות השנים האחרונות
הצטרפו לכך גם מדינות
שמגדירות את עצמן
כרב-תרבותיות במובן...
אין לי את הזמן להסביר בדיוק, אבל
במובן המאוד קרוב לרב-לאומיות,
שזה קנדה מאז 1982 ואילך ,
ניו זילנד ואוסטרליה.
אבל מדינות הלאום,
לעומת זאת,
מתאפיינות בזה שלפחות בשאלה הזו
ברמה הזו של זהות אחת קבוצתית,
יש דרך, יש כיוון.

גם מדינות לאום, אגב,
שאינן אתניות תרבותיות,
כמו ארצות הברית וצרפת,
ובוודאי מדינות לאום
אתניות תרבותיות כמו שאנחנו.
תכננתי לדבר
גם על ההצדקות,
אבל את זה נצטרך
להשאיר לאחר כך.
תודה רבה.